

Jerzy Grotowski

Jerzy Grotowski

Jerzy Grotowski w pracy [Zbigniewa Kresowatego](#)

Data i miejsce urodzenia	11 sierpnia 1933 Rzeszów
Data i miejsce śmierci	14 stycznia 1999 Pontedera
Narodowość	polska
Dziedzina sztuki	teatr

Odznaczenia

 [Multimedia w Wikimedia Commons](#)

 [Cytaty w Wikicytatach](#)

Pomnik Jerzego Grotowskiego w Opolu

Jerzy Marian Grotowski (ur. [11 sierpnia 1933](#) w [Rzeszowie](#), zm. [14 stycznia 1999](#) w [Pontederze](#)) – polski [reżyser](#) teatralny, teoretyk [teatru](#), pedagog. Jeden z największych reformatorów teatru XX wieku. Honorowy obywatel [Opola](#)^[1].

Spis treści

- [1Początki](#)
- [2„Teatr przedstawień”](#)
- [3Parateatr](#)
- [4Teatr Źródeł](#)
- [5Dramat Obiektywny](#)
- [6Sztuki Rytualne](#)
- [7Ważniejsze odznaczenia, wyróżnienia i nagrody](#)
- [8Zobacz też](#)
- [9Uwagi](#)
- [10Przypisy](#)
- [11Linki zewnętrzne](#)

Początki[[edytuj](#) | [edytuj kod](#)]

Urodził się w Rzeszowie, rodzinie Mariana^[a] i Emilii z Kozłowskich, nauczycielki. Był młodszym bratem [Kazimierza](#), profesora fizyki jądrowej na [Uniwersytecie Jagiellońskim](#).

Najwcześniejszy okres dzieciństwa, jeszcze przed wybuchem wojny, Grotowski spędził wraz z rodzicami i bratem w [Przemyślu](#). We wrześniu 1939 roku, po krótkotrwałej tułaczce trafił z matką i bratem do wsi [Nienadówka](#); ojciec natomiast przez [Węgry](#) dotarł do Wielkiej Brytanii. Rodzice Grotowskiego nie spotkali się już nigdy więcej; także sam artysta nie ujrzał już ojca (utrzymywali kontakt listowny).

W 1955 Grotowski ukończył studia aktorskie w [PWST w Krakowie](#), gdzie rozpoczęła się jego wieloletnia przyjaźń z [Aliną Obidniak](#)^[2], po czym udał się na studia reżyserskie do moskiewskiego [Państwowego Instytutu Sztuki Teatralnej](#) (w skrócie GITIS), gdzie zetknął się ze stale tam rozwijaną [metodą teatralną Stanisławskiego](#). Po powrocie do kraju podjął studia reżyserskie na swojej macierzystej uczelni. Jako reżyser Grotowski debiutował w 1957 roku w [Starym Teatrze im. Heleny Modrzejewskiej w Krakowie](#), wystawiając [Krzesła Eugène Ionesco](#).

Jerzy Grotowski był w latach 1949–1957 członkiem [ZMP](#), [ZMS](#) – w latach 1957–1976^{[3][4]}. W 1955 roku wstąpił do [PZPR](#)^{[3][4]}, do której należał do jej rozwiązania^[5]. Był działaczem marksistowskiego i antystalinowskiego [Rewolucyjnego Związku Młodzieży](#), założonego w 1956 roku.

„Teatr przedstawień”^[edytuj | edytuj kod]

W końcu lat 50. Grotowski objął dyrekturę [Teatru 13 Rzędów w Opolu](#), który wkrótce przemianował na Teatr Laboratorium 13 Rzędów. Najbliższym współpracownikiem reżysera w okresie „teatru przedstawień” był [Ludwik Flaszen](#), kierownik literacki opolskiego teatru. Pierwszą premierą nowego teatru był [Orfeusz Cocteau](#) (1959). W Opolu Grotowski wystawił takie przedstawienia, jak [Siakuntala](#) według [Kalidasy](#) (1960), [Dziady Mickiewicza](#) (1961), [Kordian Słowackiego](#) (1962), [Akropolis Wyspiańskiego](#) (ze scenografią i kostiumami [Józefa Szajny](#), 1962) oraz [Tragiczne dzieje Doktora Fausta Marlowe’a](#) (1963)^[6].

W 1965 doceniany przez krytykę teatr przeniósł się do [Wrocławia](#) i skrócił nazwę do [Teatr Laboratorium](#). W tym czasie Grotowski jest już całkowicie skupiony na pracy z aktorem, formułuje ideę aktu całkowitego i de facto przekształca teatr w laboratoryjny ośrodek badania metody aktorskiej. W 1965 publikuje jeden z najważniejszych manifestów teatralnych XX wieku – *Ku teatrowi ubogiemu*. Gdyby odrzucić w teatrze wszystko to, co nie jest niezbędne do jego istnienia, pozostanie w nim aktor i widz. W ten sposób dochodzimy do [teatru ubogiego](#), który w przeciwieństwie do teatru bogatego nie będzie kolażem dziedzin artystycznych, takich jak plastyka, muzyka, literatura, malarstwo itp., wśród których człowiek jest zaledwie jednym z elementów inscenizacji, ale będzie stanowić integralną całość, w której wszystko skupia się na aktorze.

W drodze eliminacji, w kolejnych przedstawieniach, Grotowski stopniowo pozbywał się zbędnych elementów przedstawienia. Punktem wyjścia była pusta sala, przestrzeń teatralna pozbawiona tradycyjnego podziału na scenę i widownię – te projektowano na potrzeby danego przedstawienia. Teatr Grotowskiego był eksperymentalną sceną, w której badano relacje zachodzące między sceną a widownią, dlatego też pracom scenograficznym i architektonicznym [Jerzego Gurawskiego](#), wieloletniego współpracownika Grotowskiego, przyświecał cel zjednoczenia tych dwóch biegunów, wykreowania takiej przestrzeni scenicznej, która zagarniałaby widzów, czyniąc z nich aktywnych uczestników przedstawienia.

Równoległe z eksperymentami dotyczącymi rozwiązań przestrzennych w teatrze, rozwijała się idea „aktu całkowitego” – takiego rodzaju procesu twórczego, w którym aktor *ogółony*, odwołując się

do [mitów](#) i [archetypów](#), jednoczy to, co zbiorowe z tym, co indywidualne. W procesie twórczym odsłania więc tę warstwę ludzkiej natury, która w codziennym życiu pozostaje ukryta. Aktor w akcie całkowitym ogałaca się, docierając do najgłębszych pokładów psychiki.

Za realizację tych idei uznano rolę Don Fernanda [Ryszarda Cieślaka](#) w [Księżu Niezłomnym Calderona/Słowackiego](#) (1965). Cieślak nazwany przez Grotowskiego *Księciem Zawodu* przeszedł do historii światowego teatru jako czyniący [akt całkowity](#)^[7].

Ostatnim, a zarazem najważniejszym przedstawieniem wyreżyserowanym przez Grotowskiego była [Apocalypsis cum figuris](#) (1969 I wersja, 1971 II wersja, 1973 III wersja). Kontrowersyjny spektakl Teatru Laboratorium opowiadający o powrocie Chrystusa, który zostaje przez ludzi brutalnie odrzucony (Ryszard Cieślak w roli Ciemnego) dość późno, bo dopiero w drugiej połowie lat 70. XX wieku wywołał reakcję zbulwersowanego Kościoła. W 1976 roku w imieniu [Episkopatu](#) biskup [Bronisław Dąbrowski](#) domagał się zdjęcia spektaklu z afisza, zaś kardynał [Stefan Wyszyński](#) w słynnej homilii w krakowskim kościele na Skałce nazwał przedstawienie Grotowskiego *prawdziwym świństwem*. Krytyk teatralny [Konstanty Puzyna](#) opisuje *Apocalypsis* jako próbę zmierzenia się z mitem Chrystusa, transgresję dokonaną za pomocą dialektyki *provokacji i bluźnierstwa z jednej, a fascynacji i tęsknoty z drugiej strony*^[8].

Apocalypsis uznaje się za pełną realizację idei teatru ubogiego. Poprzez organizację przestrzeni teatralnej – ustawienie drewnianych ław wokół przestrzeni scenicznej, z aktorami na wyciągnięcie ręki, widzowie otrzymali rolę uczestników tej swoistej mszy, w której aktorzy w akcie całkowitym ofiarowują siebie. Grotowski skupiony na aktorze, stopniowo zaczął rezygnować z aktywnego uczestnictwa widza; z czasem zamienił go w biernego, choć bliskiego obserwatora, świadka wydarzeń. *Apocalypsis* było zapowiedzią porzucenia przez Grotowskiego teatru.

Ostatnim przedstawieniem Teatru Laboratorium, już bez udziału Grotowskiego, a w reżyserii samego Cieślaka był *Thanatos polski* (1981). Teatr rozwiązał się w 1984 roku, a w 1990 w jego dawnej siedzibie otwarto Ośrodek Badań Twórczości Jerzego Grotowskiego i Poszukiwań Teatralno-Kulturowych. Placówka po dziś dzień zajmuje się dokumentacją działalności artystycznej Grotowskiego i Teatru Laboratorium, badaniem jego twórczości i recepcji. Ośrodek organizuje wiele spotkań, konferencji, warsztatów teatralnych, pokazów, w które zaangażowani są dawni współpracownicy Grotowskiego, jego uczniowie, egzegeci i naśladowcy z całego świata. 29 grudnia 2006 roku Ośrodek został przekształcony w [Instytut im. Jerzego Grotowskiego](#).

Parateatr[\[edytuj | edytuj kod\]](#)

W tym samym czasie, kiedy powstawały kolejne wersje *Apocalypsis cum figuris*, Grotowski i jego współpracownicy byli już głęboko zaangażowani w prace warsztatowe prowadzone pod nazwą Parateatr (1969-1978), realizujące sformułowaną w latach 70. ideę *kultury czynnej*, kultury aktywnego uczestnictwa. To, co tak trudno było osiągnąć w teatrze – rzeczywiste zaangażowanie widza w proces twórczy aktora, miało zostać zrealizowane w działaniach treningowo-performatywnych.

Grotowski porzucił teatr na rzecz badań, które należy umieścić na pograniczu takich dziedzin jak [antropologia](#), [psychologia](#), [religioznawstwo](#) czy [teatrologia](#). Warsztaty, na które zjeżdżali się goście z całej Polski, z czasem również z zagranicy, stanowiły dla uczestników swoistą formę psychoterapii, pozostając jednocześnie przedsięwzięciami artystycznymi. Najważniejszą kwestią była komunikacja międzyludzka, rzeczywisty, szczerzy kontakt, jaki jest możliwy tylko dzięki pracy z ciałem^[9].

Prace prowadzono głównie w [Brzezince](#) koło Oleśnicy. Od 1973 roku Grotowski wraz ze swoimi współpracownikami prowadził również warsztaty za granicą (m.in. Stany Zjednoczone, Francja, Włochy). W tym czasie zrealizowano m.in. *Special Project* (1973) i *Przedsięwzięcie Góra* (1977).

Teatr Źródeł[\[edytuj | edytuj kod\]](#)

Kolejnym etapem działalności artystycznej Grotowskiego był Teatr Źródeł (1976–1982) – projekt angażujący przedstawicieli tradycyjnych sztuk widowiskowych z całego świata. Grotowski był organizatorem wielu międzynarodowych wypraw terenowych, m.in. na Białostoczczyznę, do Meksyku, Indii, na Haiti. Ich uczestnicy badali archaiczne techniki rytualne i dramatyczne, wśród których poszukiwali tzw. technik źródłowych^[10].

Dramat Obiektywny[\[edytuj | edytuj kod\]](#)

[Stan wojenny](#) zastał Grotowskiego we Włoszech. Z powodów politycznych (w zamian za przedłużenie paszportu jego nazwisko miało firmować imprezę kulturalną zbojkotowaną przez całe środowisko artystyczne) postanowił nie wracać do kraju i wyjechał do Stanów Zjednoczonych.

W 1982 roku poprowadził warsztaty na [Columbia University](#) w Nowym Jorku, rozpoczynając zarazem nowy etap swojej twórczości, Dramat Obiektywny (1982-1985) realizowany przede wszystkim w Drama School of Fine Arts na [Uniwersytecie Kalifornijskim w Irvine](#), gdzie mieszkał od 1983 roku. Praca w ramach Dramatu Obiektywnego polegała na odnalezieniu w udratyzowanych technikach rytualnych elementów obiektywnych, uniwersalnych^[11].

Sztuki Rytualne[\[edytuj | edytuj kod\]](#)

W 1985 roku Grotowski przeniósł się do Pontedery we Włoszech, gdzie w 1986 roku założył Workcenter of Jerzy Grotowski – Centro di Lavoro di Jerzy Grotowski, z czasem przekształcone w [Workcenter of Jerzy Grotowski and Thomas Richards](#). W zaciszu tokańskiej wsi Grotowski wraz ze starannie wyselekcjonowanymi stażystami z całego świata prowadził prace nad Sztukami Rytualnymi, które po dziś dzień są kontynuowane przez jego spadkobierców: [Thomasa Richardsa](#) i Mario Biaginiego. Ostatni etap twórczości Grotowskiego określa się również mianem *Sztuki jako wehikułu* – jest to termin wprowadzony przez [Petera Brooka](#), świetnie charakteryzujący twórczość Grotowskiego, który przecież przez całe życie pragnął tworzyć sztukę, będącą wehikułem przenoszącym swoich uczestników w inny wymiar rzeczywistości. Praca oparta na rytualnych technikach źródłowych, wśród których [haitański](#) taniec janwalu i afrokarabskie pieśni wibracyjne (ich nauczycielką w Workcenter była Maud Robart, wieloletnia współpracowniczka Grotowskiego) okazały się dla Grotowskiego i jego zespołu najistotniejsze, skupiała się na „procesie organicznym” działającego.

W ostatniej fazie działalności Grotowskiego powstało tak ważne dzieło jak *Akcja*. I choć rzeczywistym jej twórcą, a zarazem głównym wykonawcą jest Thomas Richards jest ona realizacją koncepcji Grotowskiego (ważnej w ostatnim okresie idei Performera, partytury scenicznej, procesu organicznego, ciało-esencji, ciało-pamięci itp.). *Akcja* nie jest nazywana przedstawieniem. Opus performatywne, jak wołał o niej mówić Grotowski, nigdy bowiem nie było przeznaczone do wystawienia na scenie. Sztuka jako wehikuł, której rzeczywistym odbiorcą jest sam działający nie potrzebuje widza. Dopiero po kilku latach, początkowo tylko w obrębie środowiska zaprzyjaźnionych zespołów teatralnych, z czasem włączając coraz szersze grona uczestników-świadków, zaczęto prezentować *Akcję*. W 1989 powstał film dokumentujący jedną z początkowych wersji opus, *Downstairs Action* (reż. Mercedes Gregory). Zapis *Akcji* mógł być jednak prezentowany

wyłącznie w obecności Grotowskiego lub jego najbliższego współpracownika i ucznia Thomasa Richardsa^[12].

Pod koniec życia Grotowski przyjął rolę nauczyciela, który sprawuje duchową opiekę nad swoimi uczniami. Wykładał na wielu uczelniach całego świata, otrzymał kilka tytułów profesora honoris causa, w tym odznaczenie Uniwersytetu Wrocławskiego. W 1997 roku został profesorem w specjalnie dla niego otwartej katedrze Antropologii Teatralnej w [Collège de France](#). Zmarł w swoim mieszkaniu w Pontederze, po długiej i ciężkiej chorobie.

Rok 2009 został przez [UNESCO](#) ogłoszony rokiem Jerzego Grotowskiego. W 2009 roku przypadła 10. rocznica śmierci twórcy [Teatru Laboratorium](#) i 50. rocznica powstania *Teatru 13 Rzędów*.